

کنگره پژوهشهای میترائی

تشکیل کنگره عظیم پژوهشهای میترائی از طرف کتابخانه بهلوی در شهر یورماه ۱۳۵۴ گام بسیار بزرگی بود برای بحث درباره یکی از مظاهر عالی فرهنگی ایران باستان و نمایاندن جلوه های آن در جهان فرهنگ و دانش .

اگر چه دانشمندان نامی از زمانی نزدیک به دوسده پیش درباره آئین مهر پژوهشهایی کرده و کتابهایی نوشته اند ، ولی با همه اینها باز هم برای برخی از پژوهندگان ایرانی درباره بعضی نوشته های مربوط به این داستان باستان جای پرسش باقی میماند و دلشان میخواهد موضوع های مبهم کاملاً روشن شود و جای شك و تردید باقی نگذارد . زیرا پژوهش درباره این بحث آموزنده بر دو قسمت شده است . یکی از دیدگاه دانشنامه های دیرین ایران که آنرا بمعنی مهر و دوستی و مظهر محبت یاد میکنند و پیشینه اش را از اوایل پیشدادیان یعنی از آئین کیومرثی نشان میدهد و صورت کامل و منظمش را بشکل برنامه علمی و نمایشنامه ایزدی در مهریشت می نمایاند .

جشن مهرگان که برابر گفته های شاهنامه در هنگام برتخت نشستن شاه فریدون برپا شده ، نموداری از آئین مهر دوره پیشدادیان است و در دوره های بعدی نیز برپا میشده و دارای شکوه زیاد بوده است .

جشن مهرگان یعنی هنگام جشن مهر یا جشن بزرگی که بنام محبت و دوستی

و نشان دهنده عظمت مهر در پیوند اتحاد و یگانگی میباشد. برآستی بر گذاری چنین جشن با شکوهی بنام مهر که درمان درد جامعه میباشد بسیار بجا و قابل ستایش است، زیرا این صفت بزرگ در تمام ادیان مورد توجه خاص قرار گرفته و برای آبادی جهان و آسایش جهانیان از لحاظ اهمیت در درجه اول می باشد.

در میان فصلهای اوستا مهریشت دورنمایی است برای نشان دادن ارزش و مقام بلند مظهر مهر.

مقصود از مظهر مهر بزرگان نیکوکاری هستند که با برخورداری از این صفت ایزدی در راه خدمت بجامعه گام برمیدارند و کارهای سودمند انجام میدهند. چون این سرودها بزبان ایرانی است، لذا از نظر ایران دوستی و میهن پرستی، صورت نمایشنامه ایزدی بخود گرفته و برنامه آموزنده ای برای پادشاهان و سپاهیان میباشد. یعنی پادشاهان ایران دوست و میهن پرست را بنام مهر یاد میکند و نشان میدهد که مهر بلند آوازه در گردونه زرین می نشیند و با سپاهیان مجاهد در گوشه و کنار کشور میگردد و بکارهای کشورداری میرسد. دشمنان را بکیفر میرساند و اسباب امنیت و آسایش را فراهم میسازد. خلاصه اینکه چنین فرمانروایانی دارای لقب مهر یا مهر ایران هستند و بهترین نمونه مهرمیهن میباشد. از صفات عالیة مهر، ایجاد وحدت در جهان و برقراری صلح و آرامش است. از نقطه نظر داشتن کار آگاهان و دیده بانان که بجای چشم و گوش پادشاه میباشد، بنام هزار گوش و ده هزار چشم خوانده شده.

اینها که گفته شد، مختصری بود از پیشینه مهر در فرهنگ ایران باستان؛ اکنون می پردازیم بقسمت دوم پژوهش از قول ایران شناسان یا میترانشناسان که از حدود دوسده پیش روی کار آمده است.

دربخشی از نوشته ها می بینیم که مهر را دارای دین و تعالیم وسیع دانسته

و چنین وانمود کرده اند که بسیاری از آداب و رسوم آن بآئین مسیحیت راه یافته. در صورتیکه ابدأ چنین نیست و هیچگونه آثار جداگانه دینی و تعالیم ویژه مذهبی نداشته، بلکه شاخه‌ای بوده از برنامه‌های مکتب آئین ایران باستان. خوشبختانه در پیام علیاحضرت شهبانو که روز افتتاح کنگره (دوشنبه دهم شهریور) بوسیله جناب آقای اسدالله علم وزیر دربار شاهنشاهی قرائت شد، این حقیقت روشن گردید. در پیام شهبانوی ایران نکته‌های مربوط باین موضوع چنین است:

«مسلم است که اکنون دیگر آئین میترائی بعنوان يك مذهب برای هیچ يك از ما مطرح نیست. ولی آن اصول معنوی و اخلاقی که این آئین بر آنها بنیاد نهاده شده است همچنان بصورت اصول ارزنده‌ای که بهترین عوامل فرهنگ ایرانی را تشکیل میدهد برای مانه تنها گرامی بلکه مایه مباهات است». در بعضی کتابها عکس مجسمه‌ای را می‌بینیم بنام مجسمه میترا در قصر واتیکان (رم). این مجسمه جوانی را نشان میدهد که دشنه بکمر بسته و در پشت گاونری نشسته و آنرا زیر پا انداخته می‌خواهد قربانی کند. در زیر پای گاو نر (ورزا) مار و عقرب دیده میشود.

این مجسمه بر پایه اعتقاد رما می‌باشد که میگویند مهر از سنگ خارا تولید یافت، چوپانهایی که معجزه تولداو را دیدند باو نماز آوردند، بیره و گوساله و سایر محصولات تازه خود را نیازش نمودند و چون برهنه و در معرض آسیب باد تند بود، خود را در پس شاخه‌های درخت انجیر پنهان کرد و با کاردی که در دست داشت از درخت میوه چید و خورد و از برگ آن برای خود پوشاک ساخت و گاو که نخستین آفرینش ژوپیتر اورمزدس (Jupiter Oromazdes) می‌باشد، آزاد دریالای کوه می‌چرید، میل مهر بآن کشید که شاخ او را گرفته به پشتش سوار شود، گاو خشمگین دویدن آغاز کرد، هر چند که

مهرزمین خور دولی دست برداشت.

خود را بشاخهای او آویخته چندی کشان کشان با آن رفت تا آنکه ورزا خسته شده تسلیم گشت. آنگاه مهرسمهای دو پای آنرا گرفته بدوش خویش کشید و بزحمت زیاد بقاری که منزلش بود فرود آورد.

با آنچه گفته شد، مسلماً چنین مجسمه‌ای با چنین افسانه‌ای نمی‌تواند در خور مقام بلند مهر ایرانی باشد. زیرا گفته‌های مهریشت، مهر را بصورت شاهنشاهی خوش پرو بالا و نیرومند در گردونه زیبای زرین نشان میدهد که با افسران و سربازان مسلح و مجهز حرکت میکند.

تبهکاران را به کیفر میرساند و در سرزمینهای شاهنشاهی وسیله امنیت و آسایش را فراهم میسازد. در گردونه باشکوه نشستن کورش بزرگ و داریوش بزرگ با آن جلال و جبروت شاهنشاهی همراه با افسران و سربازان دلیر و میهن پرست و حرکت به جبهه جنگ می‌تواند نمودار مهر بلند آوازه ایرانی باشد نه یک جوان افسانه یونانی که گاوشخم‌کننده و مفید بحال جامعه را زیر پا انداخته بی رحمانه دشنه به تهیگاهش میزند.

از این قبیل مسائل مربوط به داستان میترا که در محور دقت و تجدید نظر در نوشته‌ها میباید زیاد است و ذکر آنها باعث طول کلام و ملال خاطر خوانندگان میشود.

چه خوبست از طرف کتابخانه بهلوی یادگیر سازمانهای دانشی چند نفر از دانشمندان که در آئین و فرهنگ باستانی ایران آگاهی داشته باشند، برای پژوهش در این زمینه گمارده شوند تا پیشینه‌های استوار و علمی را در باره مهر شناسی بروی کتاب بیافرینند و حشو و زوائد ناسازگار با عقل و دانش را کنار بگذارند و از این راه مایه اطمینان خاطر پژوهندگان را فراهم سازند و آنان را از سرگردانی و شک و تردید بیرون بیاورند.